

RAYMOND ARON

Egy antitotalitárius forradalom

A fenti címen írt Aron 1957-ben előszót a magyar forradalomról készült Lasky-Bondy féle dokumentum-kötet francia nyelvű kiadása elé (Plon, 1958 — lásd Bibliográfiánkat). Ebből valók az alábbi részletek.

A kommunista propaganda a magyar forradalmat ellenforradalomnak állítja be. Ha ellenforradalomnak a forradalom előtti rendszer helyreállítását, vagy az elvett kiváltságok visszaállítását nevezzük, akkor ez az állítás minden alapot nélkülöz és vita tárgyát sem képezheti. Ha viszont valaki ellenforradalomnak nevez bármilyen eltérést a kommunista rendszertől, akkor a magyar forradalmat ellenforradalomnak nevezheti, ugyanúgy, ahogy ellenforradalomnak nevezheti a parlamenti demokrácia helyreállítását Itáliában és Németországban, tudniillik ellenforradalomnak a fasizmussal és a nemzeti szocializmussal szemben. A magyar forradalom olyan intézményeket igyekezett létrehozni vagy helyreállítani, amelyek a kommunista ideológia szerint egy « korábbi » stádiumhoz tartoznak. Ez az ideológia olyan egyenes vonalú történeti fejlődést tételez, amely csak a kommunizmushoz vezethet, ezért aztán minden antikommunista forradalom csak ellenforradalom lehet.

Már sokan megfigyelték, hogy ha egy társadalmi forradalom birtokon kívül helyezi a nemeseket, a földbirtokosokat, a bankárokat, általában a kiváltságosokat, ezek

saját erejükből nem képesek ellenforradalmat kirobbantani. Földjeik és tőkéik elvesztésével befolyásukat és hatalmukat is elvesztik. Hogyan lettek volna képesek a magyar arisztokraták befolyásolni a földtulajdonossá vált parasztokat vagy munkásokat? Miért követték volna a diákok, munkások és a katonák a kismizett osztály képviselőit? Akik ma a « nyugati imperializmus ügynökei » vádolják, úgy beszélnek, mint a múlt század legostobább burzsoái, akik képtelenek voltak megérteni a tömegek haragját, és a nép fölkelését néhány ember ördögi manővereire vezették vissza.

Ha az egyedül forradalminak nevezett « szocialista demokrácia » egypárt-uralmat jelent, akkor a magyarok olyan úton jártak, amelyet a kommunisták, legnagyobb szegényükre, kénytelenek ellenforradalminak nevezni, ugyanis a demokrácia, amelyért a magyarok készek voltak meghalni, abból a fajtából való volt, amelyet « formális szabadság » címen szoktak lefitymálni.

.....

Századunkban most és itt került először sor népi forradalomra egy önkényuralmi rendszer ellen, olyan forradalomra, amely fölkeléssel kezdődik és az államhatalom meghódításával végződik. A magyar forradalom pontosan követte a forradalom XIX. századi legendáját: az utcán kezdődött, s az uralkodók palotájában vált teljessé; a kormány késlekedése és a tömegek türelmetlensége vitte olyan végletekig, amelyeket kezdetben senki sem tűzött ki célul. Emlékezzünk csak: 1848 februárjában [Párizsban] a dinasztikus ellenzék nem akarta megdönteni a monarchiát. Ha Guizot idejében lemond, ha a választójogot idejében kiszélesítik, nem kerül sor a forradalomra. Talán még Guizot lemondása is elég lett volna, ha néhány véletlenül elsütött puska lövés nem dühíti fel a tömeget. Ez a történet ismétlődött meg Magyarországon, egy évszázaddal később.

A magyar forradalom nemcsak a fővárosban, hanem az egész országban is diadalmas volt. A kommunista párt felbomlott; a politikai rendőrség tagjai és a sztalinizmusban túlságosan kompromittált személyek elbújtak;

az ex-kommunisták részt vettek a felkelésben, nem védtek a hatalmat, részesei voltak a nép közakarátának.

Újságírók és szociológusok egy időben úgy vélték, hogy népi felkelés nem döntheti meg a totalitárius rendszert. Bizonyos szempontból igazuk volt. A magyarországi rendszer két hónapon át eltúrte a szólásszabadságot, az uralkodó osztály elvesztette egységét és önmagába vetett hitét: vagyis a forradalmat a detotalitarizálás kora előzte meg. Rákosi és Gerő uralkodó klikkje makacsul ragaszkodott a hatalomhoz, a politikai bizottság tagjai viszont meg akartak szabadulni tőlük (a leginkább kompromittáltak azért, hogy mentseik saját bőrüket), a sajtó szabaddá vált, az intellektüelek úgy bíráltak és követeltek, mintha csak nyugati demokráciában élnének, az apparátus tagjainak többsége pedig, az oroszok iránti gyűlöletből és a zsarnokságtól való félelmében a felkelőkkel érzett együtt, már jóval azelőtt, hogy az első puska lövés eldőrdült.

Antitotalitárius forradalom ugyanazok között a feltételek között lehetséges, mint a múlt században a monarchia és az abszolutizmus elleni forradalmak. Ha azonban mindazok a körülmények, amelyek Magyarországon megvoltak (megosztott pártvezetés, ellenségeskedő párttagság, munkás- és paraszt-követelések, egyöntetű patriotizmus az idegennel szemben, sajtószabadság, fegyverüket használni nem akaró katonák) szükségesek egy ilyen forradalomhoz, felmerülhet a kérdés, vajon hányszor adódik még a körülmények ilyen találkozása? A két alapvető feltétel — a párttagok és a katonaság szolidaritása a néppel — mindamellet elég gyakori jelenség Kelet-Európában.

A magyar forradalom kétségkívül antitotalitárius forradalom volt, egyben azonban olyan forradalom is, amely egy pszeudó-totalitarizmus ellen irányult. Nevezhetünk-e igazán totalitáriusnak egy rendszert, amelyet kívülről kényszerítenek az országra, s amelyet mindenki úgy él át, mint egy külhatalom uralmát? Minimális népi támogatás hiányában egy ilyen rendszer intézményei nem többek, mint üres csigaházak.

.....

A kommunista doktrina is hatott a forradalmárok elgondolásaira. Senki sem tudja, hogy a vörös hadseregtől megszabadult magyarok, szabadságuk birtokában milyen országot építettek volna föl maguknak; annyi azonban bizonyos, hogy az újjáalakult pártok vezérei legalábbis egy vonatkozásban szocialisták maradtak: miközben helyet akartak adni a magántulajdonnak a kézműiparban, a mezőgazdaságban és a kereskedelemben, ragaszkodtak a gyárak kollektív tulajdonához. A sztálini totalitarizmus ellenfelei a vasfüggöny túloldalán a kapitalizmusnak is ellenfelei. Harmadik utat keresnek, amely kiküszöböli a sztálini zsarnokságot, anélkül azonban, hogy visszatérne a termelőeszközök magántulajdonához.

A magyarokra és a lengyelekre a kommunista ideológia a demokrácia és az egyenlőség értelmében tett hatást, mégpedig mélyet. Felszámolta a feudalizmusból származó társadalmi struktúra maradványait és kívánatosá tette az egyének és osztályok közti társadalmi távolság csökkentését. A háború pusztításai proletarizálták a lakosságot. A kommunisták, talán akarataik ellenére, az egyenlőség eszményét alapozták meg.

Magyarországon és Lengyelországban a kommunisták az egyház és az állam elválasztására törekvő racionalista mozgalom élcsapatát képezték. A sztalinisták legveszélyesebb ellenfelei nem a hajdani uralkodó osztályok lezármazottjai voltak, nem is a katolikus egyház képviselői, hanem kommunista és nem-kommunista baloldaliak, akiket kiábrándított az autoritatív és hierarchikus gyakorlat mély ellentéte a szabadság- és egyenlőség-elvű elmélettel.

Nem szükségszerűen ingatag-e egy millenarizmust hirdető bürokratikus rendszer? Amely a keleti despotizmus hagyományát folytatja tovább, miközben úgy lép fel, mintha a nyugati racionalizmus megtestesítője lenne?

Minden szovjet rendszer a politikai és társadalmi hatalom egészét egy kisebbség kezében igyekszik összpontosítani. A magántulajdon eltörlése, a pártok megszüntetése, az egyházak leigázása kiküszöbölt minden államtól független társadalmi erőt. A despotizmus elemi struktúrája — az irányított tömeg és a társadalmi-, igazgatási-,

politikai hierarchia közti dualitás — újul benne föl. Az abszolút hatalom hol a pártközpont, hol pedig egyetlen ember kezében van. Ez a rendszer közelebb áll az orosz hagyományhoz, mint a nyugati demokráciához. Ha a bolsevikok valóban szakítani akartak volna a múlttal, akkor az államhatalmat kellett volna korlátozniuk és az autonóm társadalmi és politikai hatalmi központokat kellett volna megsokszorozniuk. A bolsevizmus a szónak abban az eredeti, etimológiai értelmében volt *revolúció*, hogy az orosz társadalmat a szabadságnak 1917 februártól novemberig tartó rövid közjátéka után visszavezette a despotizmusba.

Az orosz nép talán könnyebben viseli el ezt a rendszert, mint Kelet-Európa más népei. Nemcsak azért, mert Oroszországban a rendszer nemzeti jellegű, hanem azért is, mert Kelet-Európa többi népe a nyugati civilizáción nevelődött, jól ismerte a világi és szellemi hatalom elkülönülését, a felvilágosodás, a racionalizmus és a demokrácia eszményeit. A liberális törekvések és a despotikus hagyomány közti kompromisszum idegenebb a lengyeleknek és a magyaroknak, mint az oroszoknak.

.....

A magyar forradalom, korunk legtisztább forradalma katasztrófával végződött. A lengyelek 1956. évi forradalmát, amely megállt az elfogadhatóság határán, az orosz vezetők egyelőre eltűrik. Magyarországon az elnyomást sztálini reakció követte.

Világos az a következtetés, amelyet ebből a leckéből le kell vonnunk: a leigázott népeknek és a Nyugatnak közös érdeke, hogy a kommunizmussal szembeni ellenzék egyelőre a rendszeren belül maradjon. Mivel Nyugat nem képes és nem akar beavatkozni, a Szovjetunióknak pedig megvan minden eszköze és elszántsága ahhoz, hogy eltiporja a forradalmakat, az egyetlen lehetőség: a kommunista gyakorlat átalakítása Oroszországban és a csatlós országokban. Nem tudjuk, milyen módosításokat tud elviselni ez a gyakorlat. Csak azt tudjuk, hogy a szovjet rendszer is ki van téve a gazdasági fejlődés hatásainak, az emberek érzelmeinek és álmainak, a kívülről és főleg

Nyugatról jövő befolyásoknak. Annál is inkább, mert a rendszert egy olyan belső repedés gyengíti, amelyet nem ismertek a múlt keleti despotizmusai: az az ideológia veszejti el, amelynek nevében fellép.

A magyar forradalom döntő lépés volt abban az ítélczésben, amelynek a szovjet rendszer a szocialista gondolat részéről van alávetve. Hősei halottak, száműzöttek vagy börtönben vannak. De cselekvésük túléli balsorsukat, példájuk tovább sugárzik.

Bármit hozzon is magával a jövő, bármeddig kelljen is a magyaroknak várniok arra, hogy megünnepelhessék októberi forradalmukat, ez a forradalom mégis a legyőzöttek diadala, amelyet a történelem egyetlen epizódja sem homályosíthat el. Nem a politika a legfőbb valóság: a történelemnek van magasabb ítélőszéke is. A gyakorlati bölcsesség szemszögéből egy sikeres reform többet ér egy eltiport forradalomnál, de az igazak önfeláldozása, a szolgaság elutasítása olyan igazságot nyilvánít ki, amelynek csendes hatalma végül is felülkerekedik a fegyveres erőszakon. A magyarok örülete, magányos harcuk egy mindenható birodalom ellen, századokon át erősíteni fogja az emberben a rendeltetésébe vetett hitet.